

Amerikan Basınında Türk Harf ve Dil Devrimi*

Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ**

Özet: Çalışmada Türk Harf ve Dil Devrimi'nin Amerikan basınındaki yansımaları üzerinde durulmuştur. Genel olarak Türk harf ve dil devrimine karşı Amerikan basınında olumlu bir yaklaşımın olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte 1930'lu yıllara kadar devrim hareketlerinin kalıcılığından şüphe eden basın organı sayısı bir hayli fazladır. 1930'lardan ve özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra ise Atatürk'ün harf ve dil devrim hareketleri hakkında neredeyse hiçbir olumsuz haberin yer almadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Harf ve Dil Devrimi, Amerikan Basını, Mustafa Kemal Atatürk, Laiklik, Çağdaşlaşma

Turkish Alphabet And Language Revolutions At The American Press

Abstract: This studies, focusses on the Turkish Alphabet and Language Revolutions at the American Press. Generally American Press has a positive approach to the Turkish Alphabet and Language Revolutions. However there have been lots of newspaper not believing to permanenty of Turkish Alphabet and Language Revolutions until 1930. After 1930, especially the death of Mustafa Kemal Atatürk, almost there haven't seen almost any negative news about this revolutions at the American Press.

Keywords: Turkish Alphabet and Language Revolutions, American Pres, Mustafa Kemal Atatürk, secularism, modernizm

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanır imzalanmaz İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye

başlanmıştır. 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Barış Antlaşması'yla imparatorluk parçalanırken, Mustafa Kemal önderliğinde Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi başlatılmıştır. 30 Ağustos 1922 tarihinde Yunan ordusunun Anadolu'da hezimete uğratılması ile elde edilen Türk askeri zaferinin 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile taçlandırılmasından sonra Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde ülkeyi çağdaş medeniyetler seviyesine çıkartmayı hedefleyen Türk Devrimi gerçekleştirilmiştir.

Türk Devrimi'nin en önemli aşamalarından biri de, kuşkusuz ki Latin harflerinin kabulü olmuştur. Arap harflerinin yeniden düzenlenmesi ve daha sonra da değiştirilmesi meselesinin imparatorluğun çöküşünü engellemek amacıyla XVII yüzyılda başlayan ıslah hareketleri çerçevesinde Osmanlı aydınları ve yöneticileri tarafından da tartışıldığı görülmektedir (Boyacıoğlu, 2001). İlk defa XVII yüzyılda Arap harflerinin Türk dilini yazmadaki yetersizliğini Katip Çelebi vurgulamıştır (Arıkan, 1990:1). 1730 yılında ise Osmanlı Devleti'ndeki Fransızlara Türkçe öğretmek için Latin harfleri kullanılarak bir kitap basılmıştır (Berkes, 2002: 55). 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile Osmanlı'da ıslahat hareketlerinin hız kazanmasıyla Mehmet Tahir Münif Paşa, Arap alfabesindeki yazım şeklinin düzeltilerek, okuyup yazmayı kolaylaştırmanın gerektiğini savunmuştur (Buluç, 1981). Her ne kadar Münif Paşa, Latin harflerinin kolayca okunup yazılmasındaki faydaları belirtmişse de dilimizdeki kelimeleri Arap yazısı ile ayrı yazmayı tercih etmiştir (Tansel, 1953: 224; Ülkütaşır, 1981: 18). Bu bağlamda 1851'de Türk dilinin sadeleştirilmesi ve halkın anlayacağı şekilde eserler yazılması için çalışmalarda bulunmak amacıyla "Encümen-i Dâniş" kurulmuş ve bu kurul tarafından yeniden düzenlenen 1863-1864 ders yılı kitaplarında Arap harfleri hareketli (üstün, esre ve ötürel) olarak kullanılmıştır (Ülkütaşır, 1981). Daha sonra basımda kullanılmak üzere önce 1869 yılında İbrahim Şinâsi, 1884 yılında da Ebuzziya Tevfik, Arap harflerini Türk diline uygun hale getirmek için çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmaların sonunda Ebuzziya'nın 519 olan harf ve işaret sayısını 110'a indirmeyi başardığı görülmektedir (Ülkütaşır, 1981). Ancak bu da yeterli görülmemiş olacak ki, Arap alfabesinin Türk diline uygun hale getirilmesi çalışmalarına devam edilmiş ve 1911'de İstanbul'da "Harf Islahatçıları" tarafından bir "Islah-ı Huruf Komisyonu" oluşturulmuştur (Eren, 1950).

Özellikle 1860'lardan itibaren Arap harflerinin ıslahı konusunda değişik görüşler ortaya atılmıştır. Yazının ıslahı konusundaki görüşleri iki grupta toplamak mümkündür: 1. Arapça ve Farsça olan kelimelerin yazımını kendi dillerinde tutarak, Türkçe olan

* Bu çalışma, Yeditepe Üniversitesi tarafından 10-11 Kasım 2008 tarihleri arasında düzenlenen "80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. e-mail: esradegerli@gmail.com

kelimelerin yazımında yeni düzenlemelerin yapılması. 2. Türkçe kelimelerle birlikte, Arapça ve Farsça kelimelerin de yazımında aynı kuralın uygulanmasıdır (Hatipoğlu, 1981: 30-69). İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra ise yavaş yavaş "Arap harfleri mi, Latin harfleri mi?" tartışması başlamıştır. Meşrutiyetin hemen ardından da Doktor Musullu Davut tarafından Meb'ûsân Meclisi'ne Latin harflerinin kabulüne ilişkin bir tasarı sunulmuşsa da gerekli dikkati çekememiştir. Aynı şekilde İsteyan Karayan'ın ve Binbaşı Hidayet İsmail'in Latin harfleri üzerindeki teklifleri de aynı şekilde sonuçsuz kalmıştır (Ergin,1972). II. Abdülhamit de Arap harfleriyle yazı yazmanın ve okumanın zorluğunu dile getirmiş ve bu işi kolaylaştırmak için Latin alfabesini almanın yerinde olacağını belirtmiştir (Sultan Abdülhamit,1987). Ayrıca, I. Dünya Savaşı'ndan (1914) bir süre önce, Harbiye Nazırı Enver Paşanın özellikle orduda uygulamasına giriştiği yeni bir yazı şekli görülmektedir. "Ordu Elifbası", "Hatt-ı Cedid", "Enver Paşa Yazısı" gibi adlar verilen bu yazıya göre Arap harfleri ayrı ayrı yazılmış; sessiz olan "vav", "elif" "ye" harfleri sesli harfler olarak da kullanılmıştır. Harbiye Nezareti (Milli Savunma Bakanlığı) tarafından bazı resmi yazılar bu yazı ile yazılıp orduya gönderilmiş ve askerliğe ait birtakım küçük kitaplar da basılıp yayınlanmıştır (Ergin,1972). Orduda bir süre kullanılan bu yeni yazıyı okumak, eskisinden de zor olduğu için bir süre sonra da bu işten vazgeçilmiştir (Boyacıoğlu, 2001).

Alfabe ile ilgili tartışmalar Milli Mücadele döneminde de devam etmiş, Türkiye Cumhuriyeti kurulumu kurulmaz bu konu tekrar gündeme gelmiştir. 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde İzmirli Nazmi tarafından Latin alfabesine geçilmesi için bir önerge verilmişse de genel toplantıda bu önerge kongre başkanı Kazım Karabekir tarafından büyük tepki ile karşılanmış ve okunmadan reddedilmiştir. Bununla birlikte alfabe konusunun 1924-1927 yılları arasında önemli tartışmalara neden olduğu görülmektedir (Öztürk, 2004). Arap alfabesinin Türk dilinin ihtiyaçlarını karşılayamaması; iki dil arasındaki yapı ayrılıkları; Türkçenin Arap alfabesiyle yazılması sırasında ortaya çıkan imla sorunları ve Türkçeye giren Arapça, Farsça kelimeleri okuyup yazabilmek için önce bu dillerin kurallarının öğrenilmesini gerektirmesinin doğurduğu eğitim ve öğretim zorlukları bu tartışmaların başlıca nedenleri olmuştur (Coşar, 2002). Azerbaycan'da 1 Mayıs 1925 tarihinde Latin alfabesine geçilmesi, Türkiye'de alfabe konusunun daha fazla gündeme gelmesinde etkili olan bir gelişme olmuştur.

Daha Cumhuriyet kurulmadan Mustafa Kemâl Atatürk, Arap harfleriyle okuyup yazma zorluğunun bilincinde olarak, 1919 yılında, Erzurum'da

bulunduğu sırada Mazhar Müfit (Kansu) Beye, zaferden sonra hükümet şeklinin Cumhuriyet olacağını ve başka inkılaplarla birlikte Latin harflerinin de kabul edileceğini not ettirmiştir (Kansu, 1988). Mustafa Kemal Atatürk, ulusal bilinci ayakta tutan ve toplumu birbirine kenetleyen en önemli aracın dil olduğunu düşünüyordu. Ayrıca o, çağdaş medeniyetler arasına katılma amacı güttüğünden eski Türk kaynaklarına inilerek alınacak bir alfabe yerine, Latin yapısı temelinde bir alfabenin uygun olacağı kanaatindeydi. Bir milletin eğitim ve kültür düzeyi okuma-yazma düzeyindeki yükseklikle orantılı olduğundan, Latin alfabesi temelinde ulusal bir Türk alfabesinin kabulünü, ülkenin yükselme mücadelesinde çok önemli bir merhale sayıyordu (Korkmaz, 2002). Bununla birlikte ülkenin siyasal, sosyo-kültürel koşullarının uygun olmadığını düşünerek, 1928 yılına deyin harf devrimi konusunda temkinli davrandığı görülmektedir.

26 Haziran 1928 tarihine gelindiğinde ise, Atatürk'ün direktifi ile Latin alfabesi temelinde, Türkçenin ses yapısına uygun yeni bir alfabe hazırlama çalışmalarına başlanmış ve iki ay içerisinde bu çalışmalar tamamlanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, 1928 yılının 8-9 Ağustos gecesi Sarayburnu Parkı'nda yaptığı konuşma ile yeni alfabeyi halka tanıtmıştır (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1959: 251-252). Daha sonra da Anadolu seyahatleri gerçekleştirerek, başöğretmen sıfatı ile eğitim seferberliğine öncülük etmiştir (Afetinan, 1959). 1 Kasım 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkındaki kanunla da Türk tarihinde bir dönüm noktası olan "*Harf Devrimi*" gerçekleştirilmiştir (Aktaş, 1999;Kale,1999). 3 Kasım 1928 tarihinde Resmi Gazete'de ilan edilerek hukuken de uygulamaya başlanmıştır (Avcı, 200: 13-58).

Yeni alfabenin kabulü dildeki yabancı kelimeleri atarak yerine Türkçe karşılıklarını koyma fikrini de canlandırmıştır. Türkçe, ağdalı Osmanlıca'dan kurtarılarak, daha yalın, kolay anlaşılır bir dil olarak zenginleştirilmeliydi. Bu yöndeki çalışmalar sadece dil ile sınırlı olmayıp, Türk tarihi ile ilgili çalışmalar da yapılmıştır. Bu amaçla, 15 Nisan 1931'de Türk Tarih Kurumu, 12 Temmuz 1932'de de Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Aynı yılın 26 Eylül günü de "Dil Bayramı" olarak kabul edilmiş, dil devrimi ile ilgili çalışmalar Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda 1938 yılına değin sürdürülmüştür (Düstur, C. XIV).

Kısaca temel hatları ile özetlemeye çalıştığımız Türk Harf ve Dil Devrimi bütün dünyada büyük bir ilgi ve merak uyandırmıştır. Türk Devriminin ilgiyle takip edildiği ülkelerden biri de Amerika Birleşik Devletleri olmuştur.

Çalışmamızda Amerikan basınında günümüzde de yayın hayatlarını sürdürmekte olan Appleton Post-Crescent, Burlington Times-News, Daily Herald, Daily Tribune, Fitchburg Sentinel, Middletown Times Herald, Nevada State Journal, Nebraska State Journal, Oneonta Daily Star, Oshkosh Northwestern, Reno Evening, San Antonio Express, The Bee, The Charleston Gazette, The Evening News, The Lethbridge Herald, The Lima News, The Robesonian, The Times Record ve Winnipeg Free Press gazetelerinde, konumuzla ilgili olarak, 1928–1971 yılları arasında yayınlanan yazılar incelenmiştir.

Latin Alfabesinin Kabulü (1 Kasım 1928)

Bu konu *Appleton Post-Crescent* gazetesinde “Turks Forbid Writing” (Türkler Elyazısını Yasaklıyor) başlığı altında ele alınmıştır. Bu yazıda Mustafa Kemal Paşa tarafından Arap karakterli harflerin kullanımının yasaklandığı belirtilmektedir. Gazetenin yorumuna göre bu da Mustafa Kemal’in Doğu kültüründen koparak, Batı medeniyeti ile yakınlaşmak için gerçekleştirdiği reform paketinin bir parçasıdır. Aynı zamanda yazıda Arap harflerinin Türkiye’deki okur-yazar oranının düşük olmasının en önemli sebebi olduğu vurgulanarak, Latin harflerinin kabulünün Türk modernleşmesi açısından çok önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir (Appleton Post-Crescent, 2 Kasım 1928). Yine *Winnipeg Free Press* gazetesinde haber “President Kemal Reblaced Arabic Characters With The Latin Alphabet” (Cumhurbaşkanı Kemal Arap karakterli alfabeyi Latin alfabesiyle değiştirdi) başlığı altında irdelenmiştir. Bu yazıda Arap alfabesinin Türkçedeki sesleri söylemeye uygun olmadığına işaret edilerek reform hareketinin gerekli olduğu yorumu getirilmiştir (Winnipeg Free Press, 2 Kasım 1928). *Middletown Times Herald* gazetesinde ise “New Alphabet of Turks” (Türklerin yeni alfabesi) başlığı altında Arap alfabesinde Türk dilini konuşmada gerekli bazı karakterlerin özellikle de ünlü harflerin olmadığı, bunun da Türkçenin öğrenilmesini zorlaştırdığı görüşüne yer verilmiştir. Latin alfabesinin ise Türk dilinin kullanılmasına çok uygun olduğunun altı çizilerek, Mustafa Kemal Paşa’nın bu girişiminin oldukça önemli olduğu değerlendirilmiştir (Middletown Times Herald, 2 Kasım 1928).

Nebraska State Journal gazetesinde “Reform Waves Again Sweeping Across Turkey” (Reform dalgası baştan başa Türkiye’yi tekrar etkisi altına alıyor) başlığı altında “Kemalist alarm saati çaldı ve Türkiye yeni bir reform için uyandı” başlıklı haberde Arap alfabesinin terk edilerek Latin alfabesine geçiş sağlandığı kaydedilmektedir. Yazara göre bu reform, Atatürk’ün daha önce gerçekleştirdiği din reformunun bir devamıdır. Atatürk’ün nihai hedefi ülkeyi

doğunun etkisinden tamamen kurtararak ülkeyi batılılaştırmaktır. Ancak din reformunda olduğu gibi yazı karakterinin Latin esasına göre yeniden şekillendirilmesine ciddi tepkiler gelebilir. Eğer harf reformu eğitim ile desteklenmezse eskiye dönüş çok hızlı olacaktır. Dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk’ün bundan sonra dil ile ilgili çalışmalara ağırlık vereceği tahmin edilmektedir. Yazara göre bu hareketin başarıya ulaşıp-ulaşmayacağını ise zaman gösterecektir (Nebraska State Journal, 3 Kasım 1928).

11 Mayıs 1931 tarihli *San Antonio Express* gazetesinde “Mustafa Kemal Retains The Presidency” (Mustafa Kemal Liderliği Elde Tutuyor) başlıklı yazıda Mustafa Kemal Atatürk’ün üçüncü defa Cumhurbaşkanı seçildiği belirtildikten sonra Ankara’da 1920 tarihinde TBMM açıldıktan sonra ülkeyi modernleştirmeyi başardığı belirtilmektedir. Gazeteye göre Atatürk’ün en büyük başarılarından biri de Osmanlı İmparatorluğu’nda XIV. yüzyıldan beri kullanılan Arap karakterli yazıyı ortadan kaldırarak, Latin alfabesine geçişi sağlamış olmasıdır. Böylece Mustafa Kemal çağdaşlaşma yolunda en önemli atılımı gerçekleştirmiştir (San Antonio Express, 11 Mayıs 1931).

24 Aralık 1943 tarihli *The Lethbridge Herald* gazetesinde de “Stamp Corner”(Pul Köşesi) başlığı altında Atatürk’ün büyük bir atılım gerçekleştirdiği ve Türkiye’yi çağdaşlaştırdığı vurgulanarak Türk hükümeti tarafından hazırlanan yeni pullarda reform hareketine dair resimlerin yer aldığı kaydedilmektedir. Yazara göre bu resimlerden en ilgi çekici olanı ise Mustafa Kemal Atatürk’ün Latin alfabesini öğretirken çekilenidir. Yazara göre, bu şekilde hükümet reformu ölümsüz kılmak istemektedir (The Lethbridge Herald, 24 Aralık 1943).

Harf devrimi ile ilgili Amerikan basınında bazı eleştirel yorumların da yer aldığı görülmektedir. Örneğin 1 Ocak 1937 tarihli *Appleton Post-Crescent* gazetesinde “Turks Forbid Writing” (Türkler Yazıyı Yasakladı) başlıklı değerlendirme yazısında Hükümetin Arap karakterlerle yazı yazarların derhal tutuklanması kararı aldığı belirtilerek Mustafa Kemal Atatürk’ün 1928 yılında gerçekleştirdiği harf reformu konusunda kararlı olduğunun altı çizilmiştir. Ancak aynı yazıda hala özel yazışmalarında Türk halkının %90’ının Arap harflerini kullandığının tahmin edildiği belirtilmektedir. Bu yazıda açıkça ifade edilmese de bu devrime karşı halkın tepki gösterdiği ve devletin katı kurallarına rağmen halkın Arap harflerini kullanmada kararlı olduğu yorumu yer almaktadır. 2 Şubat 1965 yılında ise *The Lima News* gazetesinde Mustafa Kemal Atatürk’ün 1928 yılında gerçekleştirdiği Harf reformuna kadar Türkiye’de 476 gazeteden sadece 14 tanesinin varlığını sürdürdüğü belirtilmektedir (The Lima News, 2 Şubat 1965).

30 Ağustos 1945 tarihinde *The Charleston Gazette*'de "New Near-East Bloc" (Yeni Yakın Doğu Bloğu) başlığı altında ise Arapların Col. T.E. Lawrence'ı dinleyerek Türkleri tahtından ettikleri ve bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk'ün önce bir din reformu arkasından da Türk dili ve hayatındaki bütün Arap faktörlerini ortadan kaldırdığı yorumu yapılmaktadır. Yazara göre, Türkler Arapların yaptıklarını unutmuyarak bir daha Arap kültür unsurlarını ülkelerine sokmayacaklardır. Diğer taraftan yazara göre Atatürk'ün reform hareketi, Arapları küstürmüştür. Yazar bu durumun Türk-Arap ilişkileri açısından uzun vadede sorun yaratabileceği kanaatinde (The Charleston Gazette, 30 Ağustos 1945).

Genel olarak bakıldığında basında Latin harflerinin kabulünün çok olumlu değerlendirildiği görülmektedir. Hatta bu devrim hareketi, çağdaşlaşma yolunda atılmış en önemli adım olarak yorumlanmıştır. Diğer taraftan her ne kadar hareket olumlu karşılanmışsa da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ile bu yeniliğin gerçekleştiğinin altının çizilmesi, açıkça ifade edilmese de bu devrim hareketinin Türk halkına zorla kabul ettirildiği intibasını uyandırmaktadır. Bu durum da basında yer yer bu devrim hareketinin hem halkın isteği doğrultusunda gerçekleştirilmediği hem de yeterli altyapı sahibi olunmadığı gibi gerekçelerle başarıya ulaşamayacağı yönünde bir kanaat oluşturmuş gibidir. Bu konu ile ilgili gazetelerde yer alan en önemli bir başka değerlendirme ise muhakkak ki, Mustafa Kemal Atatürk'ün devlet anlayışında Latin harflerinin kabulü ile tüm dünyaya doğu yerine batıyı tercih ettiğini göstermiş olmasıdır.

Türk Dil Devrimi (1932–1938)

12 Temmuz 1932'de Türk dilini geliştirmek amacı ile kurulan Türk Dil Kurumu'nun çalışmaları ve genel olarak Türk dili üzerine gerçekleştirilen atılımlara da Amerikan gazetelerinde yer verildiği görülmektedir. Örneğin *Oneonta Daily Star* gazetesinde "Language Reform of Atatürk" (Atatürk'ün dil reformu) başlıklı yazıda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün alfabeği değiştirdikten sonra dil çalışmalarına ağırlık verdiği ve nihai hedefinin dili tamamen Osmanlı etkisinden kurtarmak olduğu belirtilmektedir. Bu amacı doğrultusunda önce Dil Kurumu'nu kurduğunu daha sonra da dili sadeleştirme çalışmalarını başlattığı kaydedilmektedir. Atatürk yazı dilinden Türkçe'ye yabancı kalmış unsurları temizlemek, konuşma dili ile yazı dili arasındaki açıklığı gidermek, kısaca dili millileştirmek istemektedir. Yazara göre Atatürk'ün başlattığı hareket, ulusalcı bir hareket olarak değerlendirilebilir ancak devletin bu atılımı gerçekleştirmek için yeterli deneyime sahip olmaması, bu çalışmaların başarılı olamayacağı

kanaatini uyandırmaktadır (*Oneonta Daily Star*, 3 Kasım 1934).

Nevada State Journal gazetesinde ise "New Language is Ordered By Turkish Chief" (Yeni dil Türk Şef tarafından düzenlendi) başlıklı haberde Gazi Mustafa Kemal'in emriyle sözlük ve ders kitapları hazırlandığı bildirilmektedir (*Nevada State Journal*, 21 Ocak 1935). *Oshkosh Northwestern* gazetesinde ise, Mustafa Kemal'in emriyle Türkçenin yabancı dillerin ve özellikle de Arapça'nın etkisinden kurtarılacak daha yalın, kolay anlaşılır bir dil olarak zenginleştirildiği tümcelerine yer verilmiştir (*Oshkosh Northwestern*, 18 Ekim 1935).

Atatürk'ün vefatının hemen akabinde Türkiye'de dil çalışmalarının yoğun eleştirilere neden olması hatta 1945 yılından sonra dilde irkçilik yapıldığı şeklindeki ithamların Amerikan gazetelerinde de yer aldığı görülmektedir. Örneğin *Fitchburg Sentinel* gazetesinin 21 Ocak 1953 tarihinde "Old Style" (Eski stil) yazısında 1946 yılında yeni siyasi partilerin kurulması ile Atatürk'ün partisinin dolayısıyla Atatürk'ün reform hareketinden özellikle dile ilgili kısmının ortadan kaldırılarak eskiye dönmek istendiği yorumu yapılmıştır (*Fitchburg Sentinel*, 21 Ocak 1953). Yine *Daily Herald* gazetesinde 23 Ocak 1953 tarihinde "Turks Wipe Out Atatürk's Old Style Language" (Türkler Atatürk'ün Eski Tarz Dilini Terk Etti) başlıklı haberinde (*Daily Herald*, 23 Ocak 1953) Atatürk'ün başlattığı dil çalışmalarının sonucunda 1945 yılında Anayasadaki yabancı sözcüklerin atılarak sadeleştirildiği ancak TBMM'nin öz Türkçe Anayasa metninden vazgeçerek 1924 metnini kabul ettiği belirtilmektedir. Yazar tarafından bu hareket Atatürk reformunu ortadan kaldırmaya yönelik bir uygulama olarak değerlendirilmiştir.

Reno Evening Gazetesi'nde ise 26 Şubat 1953 tarihinde "Turkey Changes Language Reform" (Türkiye Dil Reformunu Değiştiriyor) başlığı altındaki değerlendirme yazısında TBMM'nin Atatürk'ün dil reformunun önemli bir parçasını değiştirdiği belirtilmektedir. Yazıda Atatürk'ün 1937 yılında başta Arapça ve Farsça olmak üzere Türk dilini yabancı dillerin etkisinden kurtarmak için ulusalcı bir hareket başlattığı kaydedilmektedir. Ancak şimdi iktidarda bulunan Demokrat Parti'nin 1924 Anayasası metnini kabul etmek başta olmak üzere dilde Türkçeleşme hareketine muhalefet ettiği belirtilmektedir. Yazara göre bu değişiklik kurumların da isimleri değiştirileceğinden çok ciddi sıkıntılar doğuracaktır (*Reno Evening*, 26 Şubat 1953).

24 Aralık 1952 yılında 1924 Anayasa metnine geri dönülmesi konusunun *The Robesonian*, *The Bee*, *The Evening News*, *The Times Record* gibi gazetelerde de

benzer şekilde değerlendirildiği görülmektedir (The Robesonian, 5 Şubat 1953; The Bee, 22 Ocak 1953; The Evening News, 26 Mart 1953; The Times Record, 6 Nisan 1953). Bu yazılardan Amerikan basınında bu gelişmenin Atatürk devriminin imhası şeklinde algılandığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’de 1960–1980 yılları ihtilal sonrası dil çalışmalarının ideolojilerin etkisi altında kalması, özellikle 1970’li yıllarda yeniden dilde ırkçılık ve tavsiyecilik niteliğinde aşırı özleşmecilik hareketinin başlaması Amerikan basınına ilgisini yeniden Türk dil çalışmalarına çekmiştir. Örneğin *Daily Tribune* ve *Burlington Times-News* gazetelerinde 1971 yılında Atatürk’ün Türk dili hakkındaki çalışmalarına ve yeni dil hareketine geniş yer ayrıldığı görülmektedir. 11 Ağustos 1971 tarihli *Daily Tribune* Gazetesi’nde “Language Association Cleansing Turkish of “Foreign Influences” (Dil Kurumu Türkçe’yi Yabancı Etkisinden Temizliyor) başlıklı haberde Türk basınına aksine Amerikan basınında dilde özleşme çabası olumlu olarak değerlendirilmiştir. Dildeki sadeleşme çalışmalarına Asansör yerine “iner-çıkır” tabirinin dile sokulmaya çalışması örneği verilmiş ve Atatürk’ün “plane” yerine uçak kelimesini bu bağlamda üretmiş olduğu belirtilerek, bu hareketin Atatürk devriminin devamı olarak nitelendirilmiştir (Daily Tribune, 11 Ağustos 1971).

Burlington Times-News Gazetesi’nin “Turkish Language Unit Removes Foreign Taint” (Türk Dili Yabancı Pürüzlerden Ayıklanıyor) başlıklı değerlendirme yazısında da yine gerçekleştirilen dil çalışmalarının Atatürk tarafından başlatılan reformun devamı olarak değerlendirilmiştir. Yazıda Atatürk tarafından ülkeyi modernleştirme çalışmasının 1921 yılında başlatıldığı ve 1928 yılında harf reformu gerçekleştirdikten sonra ülkede okur-yazarlık kampanyası başlatıldığı, Arapça okul terimlerini Türkçeleriyle değiştirdiği belirtilmektedir. Bu bağlamda Atatürk tarafından 1932 yılında Türk Dil Kurumu’nun kurulduğu ve 1938 yılında Atatürk’ün vefatına kadar yıllık ülke gelirinin 200.000 dolarının bu kurumun faaliyetlerine ayrıldığına altı çizilmektedir.

Kurumun Atatürk döneminde dili Türkçeleştirmek için üç temel metot kullandığı belirtilmektedir. Bu metotlar şunlardır:

- Yerel Türk deyimlerinin bulunarak yazı dilinde yabancı kelimelerin yerine konularak yazı dilinde de kullanımlarının sağlanması.
- Türkçenin yabancı dillerin etkisinde bulunmadığı X. yüzyıldaki yazılı kaynaklar incelenerek o dönemde kullanılan kelimelerin tekrar güncel hayatta kullanımını sağlamak.
- Yabancı modern teknoloji deyimleri yerine yeni Türkçe kelimeler üretmek

Aynı yazıda 1971 yılı itibari ile yürütülen dilde sadeleşme çalışmalarının da Atatürk’ün bu çalışmalarının devamı olduğunun altı çizilmiştir. Yazara göre 1900’lü yıllarda Türk dilinde kullanılan kelimelerin sadece %38 ‘inin öz Türkçe olduğu, %59’unun Arapça ve Farsça, %4’ünün ise Avrupa dillerinden aktarma kelimeler olduğu; 1971 yılında ise Türk dilinde kullanılan öz Türkçe kelimelerinin oranının %63’e çıktığı, Arapça ve Farsça kelimelerin kullanımının azalarak %22.5’e düştüğü, ancak, Avrupa dillerinden adapte edilen kelimelerin oranında ise artış olarak %14.5’e yükseldiğini belirtmektedir. Bu durumun Türk idarecilerini Türkçenin gün geçtikçe fakirleşerek tamamen yabancı etkisi altına girmesinden büyük korku duyarak özleşme çalışmalarına giriştikleri ifade edilmektedir (The Lima News, 18 Ağustos 1971; Burlington Times-News, 26 Ağustos 1971).

Görülebileceği üzere Türk dil çalışmaları harf devriminin devamı olarak nitelendirilmiş ve daimi olarak bu hareketlerin Mustafa Kemal Atatürk’ün direktifleri doğrultusunda gerçekleştirildiğinin altı çizilmiştir. Atatürk’ün ise nihai hedefinin diğer devrim hareketlerinde olduğu gibi dil devrimi ile de doğu kültüründen tamamen koparak Avrupa’ya yakınlaşmak olduğunun altı çizilmiştir. Özellikle vurgulanan bir diğer düşünce de bu devrim hareketinin oldukça milliyetçi bir politikannın ürünü olmasıdır. Atatürk dil devrimini gerçekleştirdiği için Amerikan basınında takdir edilmiş, Türklerin en büyük kahramanı olarak nitelendirilmiştir. Hatta Atatürk’ün dil politikasının ayrıntılı olarak değerlendirildiği ve hayranlıkla bahsedildiği görülmektedir. Bu bağlamda 1952 Aralığı’nda TBMM’nin 1924 Anayasa metnine dönüş kararı bile Atatürk karşıtı bir eylem olarak nitelendirilmiştir. Yine aynı şekilde 1970’lerde aşırı özleşme çabası bile Atatürk devriminin bir devamı olarak yorumlanmıştır.

SONUÇ

Amerikan basınına Türk Devrimine gösterdiği ilgi bir hayli seçici olmuştur. Laikleşme ve Batılılaşma açısından daha önemli görülen devrim hareketleri diğerlerine oranla daha devrimci atılım olarak nitelendirilmiş ve dolayısıyla bunlarla daha yoğun bir şekilde ilgilenilmiştir. Bu bağlamda Türk harf ve dil devrimi Amerikan basınına ilgisini çeken konular olmuş ancak bu devrim hareketleri “reform” olarak nitelendirilmiştir.

Türk harf ve dil devrim hareketinin değeri, doğruluğu ve kalıcılığı konusundaki görüşler hayranlık, onay ve anlamaktan şüpheciliğe kadar uzanmaktadır. Ancak genel olarak Türk harf ve dil devrimine karşı Amerikan basınında olumlu bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bununla birlikte her ne kadar olumlu değerlendirilmişse de devrim

hareketlerinin kalıcılığından şüphe eden basın organı sayısı bir hayli fazladır. Hemen hemen her yazıda Türklerin Doğu kültürüne ait bir millet olduğu ve devrim hareketlerine ülkenin pek çok kesimi ki - TBMM de buna dahildir- çok ciddi tepkiler olduğunun altı çizilmiştir.

Basında 1930'lu yıllara kadar Türk hükümetinin sert bir şekilde eleştirildiği görülmektedir. Bu eleştirilerin odak noktası ise Atatürk ve Türk hükümetinin devrim hareketlerini yürütmeye kullandığı prosedür olmuştur ve pek çok yaygın organı tarafından oldukça sert ve acımasız bulunmuştur. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün de bu dönemde Türk halkının kavrayış hızını aştığı ve bu nedenle devrim hareketlerinin kalıcılığının önüne geçtiği yorumu getirilerek eleştirildiği görülmektedir. Ancak 1930'lardan sonra Mustafa Kemal Atatürk çağdaş, laik bir devlet anlayışı benimsediği ve yönünü Batıya çevirdiği için takdir edilmekte, Türk Devriminin fikir babası ve uygulayıcısı olarak gösterilmektedir. Yine aynı şekilde Türk harf ve dil devrimine ilişkin değerlendirme yazılarında da 1930'lardan sonra Amerikan basınında daha olumlu olduğu hatta kalıcı olmayacağına dair hemen hiçbir ifadenin yer almadığı görülmektedir.

1930'lardan ve özellikle Atatürk'ün vefatından sonra, Atatürk'ün harf ve dil devrim hareketleri hakkında neredeyse hiçbir olumsuz haberin yer almadığı görülmektedir. Amerikan basını öyle Atatürkçü olmuştur ki, 1952 yılında 1924 Anayasa metnine dönülmesi Atatürk devrimlerine karşı bir hareket olarak nitelendirilmiş; 1970'lerdeki aşırı özleşme çabası ise Atatürk devriminin devamı olarak nitelendirilmiştir. Amerikan basınının bu tavrını dönem siyasetinden ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Kanaatimizce Türkiye'nin siyasi karışıklıklar içerisinde bulunduğu bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'de Rusya'ya karşı nüfuzunu güçlendirmek için Atatürkçü bir tavır takınmıştır.

KAYNAKÇA

Kıtaplar

- Afetinan, A. (1959). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. Ankara.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1959). Ankara.
- Avcı, C. (2000). III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931). Ankara.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul.
- Ergin, O. (1972). *Türk Maarif Tarihi V*. İstanbul.
- Hatipoğlu, V. (1981). *Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi*. Ankara.
- Kansu, M.M. (1988). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I*. Ankara.

- Öztürk, İ.(2004). *Harf Devrimi ve Sonuçları*. İstanbul: Adam.
- Sultan Abdülhamit (1987). *Siyasî Hatıratım*. İstanbul.
- Ülkütaşır, M.Ş. (1981). *Atatürk ve Harf Devrimi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu.

Makaleler

- Aktaş, A. (1999). "Atatürk ve Harf Devrimi", *Erdem (Cumhuriyet Özel Sayısı-III)*: 699-714.
- Arıkan, Z. (1990). "Latin Harfleri", *Atatürk Yolu*, Cilt 2, Sayı:5.
- Boyacıoğlu, R. (Temmuz 2001). "Harf Devrimi ve Sağladığı Kolaylıklar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVII, Sayı: 50: 410-435.
- Buluç, S. (1981). "Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları", *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*: 41-57.
- Coşar, A.M. (2002). "Cumhuriyet Dönemi Dil Hareketleri ve Dil Tartışmaları", *Türkler*, C. 18: 65-73.
- Eren, A. C. (1950). "Tanzimat", *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, C. XI: 737-759.
- Kale, M. (1999). "Harf Devrimi", *Erdem (Cumhuriyet Özel Sayısı-III)*: 811-831.
- Korkmaz, Z. (2002). "Atatürk ve Dil Devrimi", *Türkler*, C. 18: 54-64.
- Tansel, F.A. (1953). "Arap Harflerinin İslah ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri", *Belleten*, Cilt: XVII, Sayı:66.

Zabıt Cerideleri

Düstur, Üçüncü Tertip, C. XIV.

Gazeteler

- Appleton Post-Crescent*, 2 Kasım 1928.
- Burlington Times-News*, 26 Ağustos 1971.
- Daily Herald*, 23 Ocak 1953.
- Daily Tribune*, 11 Ağustos 1971.
- Fitchburg Sentinel*, 21 Ocak 1953.
- Middletown Times Herald*, 2 Kasım 1928.
- Nevada State Journal*, 21 Ocak 1935.
- Nevraska State Journal*, 3 Kasım 1928.
- Oneonta Daily Star*, 3 Kasım 1934.
- Oshkosh Northwestern*, 18 Ekim 1935.
- Reno Evening*, 26 Şubat 1953.
- San Antonio Express*, 11 Mayıs 1931.
- The Bee*, 22 Ocak 1953.
- The Charleston Gazette*, 30 Ağustos 1945.
- The Evening News*, 26 Mart 1953.
- The Lethbridge Herald*, 24 Aralık 1943.
- The Lima News*, 2 Şubat 1965; 18 Ağustos 1971.
- The Robesonian*, 5 Şubat 1953.
- The Times Record*, 6 Nisan 1953.
- Winnipeg Free Press*, 2 Kasım 1928.